

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд „Лиминалност и междинност в съвременната критическа теория” на Мария Делчева с научен ръководител доц. д-р Тодор Христов

Дисертационният труд, с който Мария Делчева кандидатства за придобиването на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.1. Филология – Теория на литературата е с обем 160 компютърни страници, състои се от увод, три глави, надлежно организирани в параграфи и подпараграфи, заключение, библиография.

Най-общо формулирано дисертационният труд се фокусира върху редица проблемни места в трансджендър изследванията като концептуалният инструмент, на който се разчита са понятията за лиминалност и междинност – те служат за изследване на „онтологическата неопределеност, която мислените като лиминални трансджендър субекти създават” (5 с.). Понятието „лиминалност” се въвежда стегнато и кратко през класическите му определения и употреби, дадени от ван Женеп, по-късно от Виктор Търнър. В рамките на постколониалните изследвания чрез позоваване на Хоми Баба то се свързва и „междинността” - второто централно понятие на дисертационния труд, поне ако съдим по заглавието му, защото това не проличава в текста като цяло.

Ще отбележа още тук, че първоначалната работа, посветена на централните понятия, за мен беше изненадващо сбита и по тази причина оставя читателя в недоумение по няколко линии. Практически отсъства внимателно дефиниране на двете понятия от заглавието и разграничаване – както едно от друго, така и от други понятия, които също носят смисъла на „праговост”, на граничност, на отсъствие на стабилна ситуираност, на „трикстерство” и т.н. Всеки би могъл да има свои хипотези по въпроса, но за мен например остава неясно защо пък трансджендър субектите да са „лиминални”, а не, да кажем, „хибридни” (всъщност едно доста централно понятие в цитираното изследване на Баба от 1994 „The Location of Culture”)? Така още в началото остават неясни залозите и теоретичните амбиции на концептуализирането на трансджендър субектите именно през посочените две понятия. Ситуацията не се променя в хода на анализа, защото въпросните понятия рядко се споменават в пряка връзка, по повод или като инструмент на провежданите конкретни анализи в главите. В заключението, и то в последните две-три изречения, се появява една силна теза, за която обаче проведенният до момента анализ съвсем не е подготвил: лиминалността подлежи на стабилизация и това може да я направи непродуктивна; ако бъде съотнесена с междинността субверсивният ѝ потенциал може да бъде реактивиран (150 с.). Лично за мен това заключително твърдение прозвуча като покана да се върна и да препрочета целия труд отново – този път именно през тази перспектива, зададена така категорично едва в края – което е колкото приятно иронично, толкова и проблематично.

Първа глава анализира ключовият схематизъм при мисленето на трансджендър въплътеността като пребиваване в „погрешното тяло” като целта е да се изясни доколко трансджендър хората могат да говорят за тялото си (11 с.). Проследена е дискусиата между няколко основни форми на концептуализация на трансджендър тялото – информирано, ясно и аргументирано. Вписвайки вече разгледани начини на говорене за трансджендър тялото в концепцията на

Фуко за изповедта и истината, убедително се прави извода за наличие на задължение на транс хората да говорят за тялото си, но и на невъзможност да казват истината за него (34 с.).

Тук бих искала да поставя въпрос. В „Can the subaltern speak?” Спивак пита как субектът от Третия свят може да бъде изследван извън хегемонния речник на колониалния проект и на практика твърди, че „другият” като субект може да бъде достъпен единствено през западните критически дискусии и по този начин остава недостъпен за себе си, ако приеме въпросните хегемонни репрезентации. Можем ли да приложим такава по-проста схема и към говоренето на трансджендър хората за тялото им? Казвам по-проста, защото на пръв поглед в нея няма нужда изобщо да се стига до критическия ход, свързан с истинността и неистинността – просто имаме един хегемонен речник на хетеронормативността и той винаги, по правило, ще блокира алтернативните опити за репрезентиране? Не ни ли спестява подобна „съкратена” схема възникването на очакване, че след като има „невъзможност за казване на *истината*”, то значи все пак *истина* има, има автентичен начин на говорене, който обаче властовата позиция на слушателя всеки път подрива? Накратко – можем ли да кажем, че трансхората не могат да говорят (за тялото си), т.е. трансхората не могат да говорят именно *като трансхора*?

В центъра на трета глава е автобиографичната книга на Шарлота фон Малсдорф и пиесата на Дъг Райт, посветена на живота ѝ. През двете произведения се коментират и съпоставят критически антисоциалната и афирмативната перспектива в куийър теорията и се демонстрират вредните последици от усилието да се трансформира куийър негативността в куийър позитивност (35 с.). Анализът е умело проведен, изхождайки от критиката на прогреса или хрононормативността (понятие, което не е споменато, но се въвежда от автори в това поле именно, за да посочи представите ни за уж естествена поредност на протичането на продуктивния живот), и се протипосотавя на куийър времето, което съответно, както и Мария Делчева ясно показва, е част от подривното свързване на сексуалност, родов пол, време, пространство и отказ от възпроизводство, служещо за дестабилизиране на властовите механизми (37 с.). Особено важен, включително като активистки коректив в локалната ни ситуация, е следващият ход, проследяващ „негероичните” ЛГБТИК истории и е своеобразна критика срещу съучастничеството на политиките на гордост и прогрес в тези общности с неолибералния порядък, резултат от което е изключването на „онези куийър индивиди, означени от стигмата на бедността, расизма, болестта СПИН, физическите увреждания, интелектуалните затруднения, имиграцията и сексизма” (41 с.). Това са, пак казвам, много важни гласове на солидарност, които все още не се чуват и обсъждат достатъчно в локалния ни академичен и активистки контекст.

Третата глава коментира различните концептуализации на трансджендър субективността като „терористична” поради съпротивителния ѝ потенциал и подривните ѝ ефекти. Коментира се идеята за хомонационализъм и свързаните с негоуправленчески констелации - биополитика, държавен расизъм, некрополитика. Интерсекционалният подход е приложен, за да се предложи евентуално обяснение на „комплексното дискурсивно ситуиране на онези трансджендър субекти, чиято идентичност е маркирана от расови, етнически, религиозни и социални различия и трудно може да бъде артикулирана в контекста на войната срещу тероризма и неолибералните политики” (98 с.). Анализират се персонажи като трансджендър субектът като засрлужаващ закрила гражданин, трансджендър бежанецът, безопасният трансджендър пътник. Ключовото напрежение тук, което умело се обговаря и анализира, е напрежението между поглъщането или „асимилативното приобщаване” на трансджендър хората в неолибералната нормативност и начините, по които те могат да останат или биват изоставени извън него и ефектите от това.

Явно е, че дисертационният труд ни предлага един зрял анализ, демонстрира добра информираност и аналитични умения. Това, което бих определила като известен недостиг е доминиращото присъствие на и работата (безспорно професионално проведена) с конкретните автори и концепции и отсъствието на този фон на гласа на дисертанта, който допълнително направлява читателя и казва какво смята да предприеме, как ще го постигне, защо ще го прави и как са свързани стъпките, понятията, изборите на първични източници и т.н. Както отбелязах и в началото по повод заключението, в тази ситуация читателят се чувства малко изоставен, още повече, че усеща, че текстът е като че ли видимата част на една доста по-обширна констелация от намерения, хипотези, взаимодействащи си концепции и сблъсъци в самото поле, останали неизговорени, както и от активистки заявки или ангажирания от страна на самия автор на дисертационния труд.

Независимо от това, общото сериозно достойнство и принос на изследването за мен се състои в показването на дълбоката проблематичност, дори обреченост, на усилията по стабилизиране и универсализиране на жестовете, точките, субектите на съпротива и субверсивност спрямо лицата на властта, независимо дали ще търсим това подриване и опълчване в критиката, в практики по десубективация, борби за декласификация и т.н. В този смисъл, въпросите, които следват са просто разсъждения, провокирани от анализа, но и не бих имала нищо против да науча и мнението на дисертанта по тях.

И така, как всъщност следва да мислим успешната субверсивност, кога разбираме, че нечий критически потенциал е устоял на интерпелацията и/или се е реактивирал (с. 150) или пък е затихнал и отрял напълно? Какви са критериите, линиите, по които преценяваме това, и не сме ли винаги обречени дори да „подрием“ и да устоим на един властови механизъм, да утвърдим или ускорим друг (разбира се, от друга страна, ускоряването може също да се мисли като подривно)? Ако винаги свързваме субверсивността с отказ, с поне първоначален негативен жест, има ли как да съхраним негативността или по необходимост всеки начин за *изразяването* ѝ ни връща „вътре“ в системата? И ако се откажем и от всички „героични“ истории, всички триумфалистки ЛГБТИ разкази, които утвърждават успеха и последователността (success and succession), както казва Халбърстам, тогава не сме ли заплашени от деполитизация? В крайна сметка, не сме ли принудени винаги да съучастваме на системата поне по някоя от множеството линии, в които тя ни е уловила – например, как следва да постъпи трансджендър човек, който иска да се възползва от патриархалната медицинска технология по отношение на пола си, но в същото време принадлежи до „дъното на идентичността си“ към културата на Глухотата (Deaf с главна буква) в САЩ, която отхвърля радикално поставянето на кохлеарни импланти. Не се ли оказва тогава, че понякога критиката прилича на жестоко обещание или императив за освобождение, което не може никога да бъде изпълнено докрай, а само ни влита в безкрайни парадокси, пречи ни да формулираме убедителен личен обосноваващ и оправдаващ наратив (justification) и всъщност умножава страданието?

Заключение: Дисертационният труд демонстрира умение за прецизна аналитична работа, за ефективно прилагане на и евристичен диалог със съответните теоретични традиции, както и за критична рефлексия. В този смисъл, проведеното изследване е свидетелство за сериозен изследователски потенциал. Затова ще гласувам за присъждането на научната и образователна степен “доктор” на Мария Делчева.

3.6.2019 г.

/Ина Димитрова/

София